

Predmet C-869/19

Zahtjev za prethodnu odluku

Datum podnošenja:

28. studenoga 2019.

Sud koji je uputio zahtjev:

Tribunal Supremo (Španjolska)

Datum odluke kojom se upućuje zahtjev:

27. studenoga 2019.

Žaliteljica:

L

Druga stranka u postupku:

Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U.

[omissis] [podaci o sporu i sudu koji je uputio zahtjev]

TRIBUNAL SUPREMO (Vrhovni sud, Španjolska)

Sala de lo Civil (Građanski odjel)

[omissis] [podaci o članovima suda koji je uputio zahtjev]

U Madridu, 27. studenoga 2019.

[omissis] [podaci o izvjestitelju]

OKOLNOSTI SPORA

JEDINO – *Glavni postupak u kojem se upućuje zahtjev za prethodnu odluku*
[orig. str. 2.]

1. Osoba L podnijela je žalbu u kasacijskom postupku protiv presude 19/2017 od 13. siječnja koju je donio Sección Primera de la Audiencia Provincial de Valladolid (Prvi odjel Provincijskog suda u Valladolidu, Španjolska) [omissis].

2. [omissis] [R]azmatralo se je li Sudu Europske unije potrebno uputiti zahtjev za prethodnu odluku, zbog čega je naloženo da se u pogledu takvog zahtjeva saslušaju stranke.

3. Potrošačica koja je tužiteljica navela je da treba uputiti zahtjev za prethodnu odluku, dok se financijska institucija tuženik tome protivila jer smatra da „pravo Unije ne može obvezati nacionalni sud da izuzme iz primjene nacionalna postupovna pravila” poput onih kojima se određuje da presude moraju odgovarati zahtjevima stranaka.

4. Stranke u glavnom postupku jesu osoba L, kao tužiteljica [omissis] i Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U., kao tuženik [omissis].

PRAVNI OKVIR

PRVO – Sažetak okolnosti spora

1. Financijska institucija Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U. (u daljnjem tekstu: Banco Ceiss) odobrila je 22. ožujka 2006. osobi L (u daljnjem tekstu: tužiteljica ili potrošačica) kredit osiguran hipotekom od 120 000 eura za kupnju obiteljske nekretnine. Korisnica kredita trebala ga je otplatiti u roku od 30 godina u 360 mjesečnih rata. U ugovoru su bili navedeni opći uvjeti koje je unaprijed utvrdio Banco Ceiss.

2. Godišnja kamatna stopa kredita za prvu godinu iznosila je 3,350 %. Nakon prve godine, predviđena je promjenjiva kamatna stopa dobivena uvećanjem [orig. str. 3.] jednogodišnje stope Euribor za 0,52 %. Međutim, ugovor je sadržavao odredbu prema kojoj kamatna stopa kredita nikada ne može biti niža od 3 % godišnje („klauzula o najnižoj kamatnoj stopi”). Kada se 2009. Euribor znatno smanjio, tom se klauzulom onemogućilo da kamatna stopa kredita padne ispod 3 % godišnje.

3. Potrošačica je u siječnju 2016. podnijela tužbu protiv banke u kojoj je zahtijevala da se „klauzula o najnižoj kamatnoj stopi” proglašeni ništavom jer je nepoštena zbog nedostatka transparentnosti s obzirom na to da je banka nije primjereno obavijestila o postojanju te klauzule i njezinu utjecaju na strukturu ugovora.

4. Osim ništavosti „klauzule o najnižoj kamatnoj stopi”, korisnica kredita zahtijevala je da joj banka vrati sve iznose koji su neosnovano naplaćeni na temelju te klauzule. Podredno je zahtijevala da joj banka, za slučaj da ne bude naložen potpun povrat, vrati iznose naplaćene od 9. svibnja 2013.

5. Banco Ceiss protivio se tužbi podneskom koji je dostavio 4. ožujka 2016. Tvrdio je da „klauzula o najnižoj kamatnoj stopi” nije nepoštena jer je korisnica kredita bila obaviještena o njezinu uključivanju u ugovor.

6. Prvostupanjski sud donio je presudu 6. lipnja 2016. U njoj je presudio da je „klauzula o najnižoj kamatnoj stopi” nepoštena zbog nedostatka transparentnosti. Međutim, društvu Banco Ceiss naložio je samo da korisnici kredita vrati iznose naplaćene na temelju navedene klauzule od 9. svibnja 2013., uvećane za kamate, jer je primijenio sudsku praksu uspostavljenu presudom Sale Primera del Tribunal Supremo (prvo vijeće Vrhovnog suda, Španjolska) br. 241/2013 od 9. svibnja 2013. Društvu Banco Ceiss naložio je i plaćanje troškova.

7. Banco Ceiss žalio se na presudu prvostupanjskog suda podneskom koji je dostavio 14. srpnja 2016. U svojoj je žalbi pobijao presudu kojom mu se nalaže plaćanje troškova jer je smatrao da prihvaćanje tužbe nije bilo potpuno nego djelomično. Korisnica kredita protivila se prihvaćanju žalbe podneskom koji je dostavila 20. srpnja 2016. **[orig. str. 4.]**

8. Prije nego što je Audiencia Provincial (Provincijski sud, Španjolska) donijela presudu povodom žalbe, Sud Europske unije donio je presudu od 21. prosinca 2016. u spojenim predmetima C-154/15, C-307/15 i C-308/15 (ECLI:EU:C:2016:980). U izreci te presude, Sud je utvrdio da se članku 6. stavku 1. Direktive Vijeća 93/13/EEZ protivi nacionalna sudska praksa kojom se vremenski ograničavaju restitucijski učinci vezani za sudsko utvrđenje nepoštenosti odredbe samo na iznose koji su plaćeni nakon donošenja odluke kojom je sudskim putem utvrđena ta nepoštenost. Nacionalna sudska praksa na koju upućuje Sud sadržana je u presudi Sale Primera del Tribunal Supremo (prvo vijeće Vrhovnog suda) br. 241/2013 od 9. svibnja 2013.

9. Audiencia Provincial (Provincijski sud) donijela je presudu povodom žalbe nakon tog datuma, odnosno 13. siječnja 2017. Taj je sud prihvatio žalbu jer je smatrao da je tužba prihvaćena djelomično te je ukinuo presudu prvostupanjskog suda kojom se društvu Banco Ceiss nalaže plaćanje troškova.

10. Audiencia Provincial (Provincijski sud) u svojoj presudi uopće nije spomenula presudu Suda od 21. prosinca 2016. te nije izmijenila presudu prvostupanjskog suda u pogledu restitucijskih učinaka ništavosti nepoštene „klauzule o najnižoj kamatnoj stopi” jer to nije bio predmet žalbe.

11. Korisnica kredita pred ovim je Tribunalom Supremo (Vrhovni sud) podnijela žalbu u kasacijskom postupku protiv presude Audiencije Provincial (Provincijski sud). U svojoj žalbi navodi da se pobijanom presudom, s obzirom na to da u njoj nije primijenjena sudska praksa uspostavljena presudom Suda od 21. prosinca 2016. i da se po službenoj dužnosti nije naložio potpuni povrat plaćenih iznosa na temelju „klauzule o najnižoj kamatnoj stopi”, povređuje, među ostalim, članak 1303. španjolskog Códiga Civil (Građanski zakonik) (kojim se uređuju restitucijski učinci povezani s ništavošću obveza i ugovora) u vezi s člankom 6. stavkom 1. Direktive 93/13/EEZ kojim je propisana neobvezatnost nepoštenih odredbi za potrošače. **[orig. str. 5.]**

12. Banka protiv koje je pokrenut spor protivila se žalbi. Navela je da zahtjev potrošačice povređuje načelo podudarnosti jer se na prvostupanjsku presudu nije žalila kako bi pobijala vremensko ograničenje restitucijskih učinaka ništavosti odredbe, zbog čega Audiencia Provincial (Provincijski sud) nije trebala naložiti potpuni povrat povezan s proglašenjem nepoštenosti odredbe.

DRUGO – Pravo Europske unije

1. Odredba prava Europske unije čije tumačenje dovodi do dvojbi u pogledu učinaka proglašenja nepoštenosti „klauzule o najnižoj kamatnoj stopi” jest članak 6. stavak 1. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima, koji propisuje:

„Države članice utvrđuju da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošača, a da ugovor u tim uvjetima i dalje obvezuje stranke ako je u stanju nastaviti važiti i bez tih nepoštenih odredaba.”

2. U izreci presude od 21. prosinca 2016. u spojenim predmetima C-154/15, C-307/15 i C-308/15 (ECLI:EU:C:2016:980), Sud Europske unije utvrdio je sljedeće:

„Članak 6. stavak 1. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima treba tumačiti na način da mu se protivi nacionalna sudska praksa kojom se vremenski ograničavaju restitucijski učinci vezani za sudsko utvrđenje nepoštenosti, u smislu članka 3. stavka 1. te direktive, odredbe sadržane u ugovoru koji je prodavatelj robe odnosno pružatelj usluge sklopio s potrošačem, samo na iznose koji su neosnovano plaćeni na temelju te odredbe nakon donošenja odluke kojom je sudskim putem utvrđena ta nepoštenost.”

TREĆE – Nacionalni pravni okvir u glavnom postupku

1. Članak 1303. Građanskog zakonika propisuje obvezu povrata kao posljedicu proglašenja ništavosti obveze i predviđa: **[orig. str. 6.]**

„Kada se obveza proglasi ništavom, ugovorne strane moraju jedna drugoj vratiti stvari koje su bile predmet ugovora, plodove tih stvari i cijenu uvećanu za kamate, čime se ne dovode u pitanje sljedeći članci.”

2. Presudom Tribunala Supremo (Vrhovni sud) br. 241/2013 od 9. svibnja 2013. (ECLI:ES:TS:2013:1916), ništavima su zbog nedostatka transparentnosti proglašene „klauzule o najnižoj kamatnoj stopi” sadržane u općim uvjetima određenih ugovora koje su sklopili potrošači i banke tužene u okviru kolektivne tužbe, ali su restitucijski učinci te ništavosti vremenski ograničeni jer je utvrđeno da ne utječu na plaćanja izvršena prije datuma objave presude. Tu je sudsku praksu potvrdilo nekoliko naknadnih presuda.

3. U presudi od 21. prosinca 2016, Sud je utvrdio da se ta sudska praksa kojom se vremenski ograničavaju restitucijski učinci protiv članka 6. stavku 1. Direktive 93/13/EEZ. Sala Primera del Tribunal Supremo (prvo vijeće Vrhovnog suda) počevši od presude br. 123/2017 od 24. veljače izmijenio je svoju sudsku praksu i uskladio je sa sudskom praksom sadržanom u presudi Suda.

4. Kada je Sud Europske unije donio navedenu presudu, pred španjolskim su se sudovima vodili deseci tisuća sudskih sporova u pogledu ništavosti nepoštenih odredbi, od kojih se većina odnosila na „klauzule o najnižoj kamatnoj stopi” i od kojih su neki još bili u prvostupanjskom postupku, a neki već u žalbenom ili kasacijskom postupku. U velikom broju tih sporova, potrošači su u svojoj tužbi kao glavni ili podredni zahtjev istaknuli da se povrat neosnovano plaćenih iznosa ograniči na iznose nakon 9. svibnja 2013. Taj je zahtjev bio u skladu sa sudskom praksom uspostavljenom presudom Sala Primera del Tribunal Supremo (prvo vijeće Vrhovnog suda) br. 241/2013 od 9. svibnja 2013. jer Sud tada još nije donio presudu od 21. prosinca 2016.

5. To je slučaj s tužbom potrošačice u ovom sporu, koja je uz zahtjev za potpuni povrat podredno zahtijevala vremenski ograničen povrat. Potrošačica u žalbenom postupku nije pobijala prvostupanjsku presudu kojom je odbijen njezin glavni zahtjev i prihvaćen samo podredni **[orig. str. 7.]** zahtjev jer Sud tada još nije donio presudu od 21. prosinca 2016., pa je presuda prvostupanjskog suda bila u skladu s nacionalnom sudskom praksom. Žalila se samo banka tuženik koja je zahtijevala ukidanje dijela presude kojim joj se nalaže plaćanje troškova.

6. U drugim slučajevima, potrošači su u svojim tužbama zahtijevali potpuni povrat neosnovano plaćenih iznosa, ali se nisu žalili na presudu kojom je, iako je proglašena ništavost odredbe, vremenski ograničen povrat iznosa plaćenih na temelju klauzule, zato što je postojala nacionalna sudska praksa koja je prvotno uspostavljena presudom Sala Primera del Tribunal Supremo (prvo vijeće Vrhovnog suda) br. 241/2013 od 9. svibnja 2013., kojom je povrat ograničen na iznose plaćene nakon tog datuma, pa je žalbu podnijela samo banka tuženik.

7. U sporovima u kojima je došlo do tih okolnosti često se dvojilo o tome mogu li potrošači, nakon što su podnijeli tužbu ili pristali na prvostupanjsku presudu kojom je ograničen restitucijski učinak „klauzule o najnižoj kamatnoj stopi”, uskladiti svoj zahtjev s presudom Suda od 21. prosinca 2016. i zahtijevati potpuni povrat neosnovano plaćenih iznosa.

8. Također se dvojilo o tome treba li sud koji odlučuje o žalbi nakon te presude Suda naložiti, uključujući po službenoj dužnosti, potpuni povrat neosnovano plaćenih iznosa na temelju sudske prakse uspostavljene presudom Suda od 21. prosinca 2016., unatoč tomu što potrošač nije podnio žalbu protiv presude kojom se vremenski ograničavaju restitucijski učinci povezani sa sudskim utvrđenjem nepoštenosti jer Sud još nije donio navedenu presudu te unatoč tomu što je žalbu podnijela samo financijska institucija.

9. Španjolski građanski postupak uređen je načelima dispozitivnosti, procesne prekluzije, zabrane *mutatio libelli* ili preinake tužbe, podudarnosti te, u području žalbi, načelom zabrane *reformatio in peius* koje je usko povezano s načelom podudarnosti.

10. Člankom 216. Leya de Enjuiciamiento Civil (Zakon o građanskom postupku) propisuje se: **[orig. str. 8.]**

„Načelo dispozitivnosti.

Građanski sudovi odlučuju o predmetima na temelju činjenica, dokaza i navoda stranaka, osim ako zakonski nije drukčije propisano za posebne slučajeve.”

11. Člankom 218. stavkom 1. Zakona o građanskom postupku propisuje se:

„Cjelovitost i podudarnost presuda. Obrazloženje.

1. Presude moraju biti jasne, precizne i moraju odgovarati zahtjevima i ostalim navodima stranaka koji su tijekom postupka pravovremeno podneseni. U njima su sadržane zahtijevane deklaracije, osuda ili oslobođenje tuženika te se u njima odlučuje o svim spornim točkama koje su bile predmet rasprave.

[*omissis*] Sud odlučuje u skladu s odredbama primjenjivima na slučaj, u okviru predmeta tužbe te uvažavajući samo činjenične i pravne elemente koje su stranke htjele istaknuti, čak i kada ih stranke postupka nisu pravilno navele.”

12. Člankom 465. stavkom 5. Zakona o građanskom postupku u pogledu žalbe propisuje se:

„Rješenje ili presuda doneseni u žalbenom postupku odnose se isključivo na one točke i pitanja istaknuta u žalbi i, ako je to slučaj, u prigovorima ili osporavanjima na koje se odnosi članak 461. Odluka ne može ići na štetu žalitelja, osim ako nepovoljnost proizlazi iz usvajanja osporavanja rješenja o kojem je riječ, a koje je uputio protivnik žalbe.”

13. Člankom 412. stavkom 1. Zakona o građanskom postupku propisuje se:

„Kada se utvrdi što je predmet postupka u zahtjevu, stranke u odgovoru na tužbu i, eventualno, u protuzahtjevu to više ne mogu naknadno mijenjati.”

14. Španjolski Tribunal Constitucional (Ustavni sud, Španjolska) presudio je da neka od navedenih načela, poput načela zabrane *reformatio in peius* te, u određenim aspektima, načelo podudarnosti, imaju ustavno uporište u pravu na djelotvornu sudsku zaštitu koje je priznato člankom 24. španjolskog Ustava (i koje ima svoj ekvivalent u članku 47. Povelje Europske unije o temeljnim pravima). Kad bi se prihvatilo da sudovi mogu po službenoj dužnosti, na štetu žalitelja, mijenjati odluku koju on pobija, pojavio bi se odvrćući element za ostvarivanje

prava na pravna sredstva koja su [orig. str. 9.] propisana zakonom, što nije u skladu s djelotvornom sudskom zaštitom koju moraju pružiti sudovi.

15. Ta su postupovna načela navela Audienciju Provincial (Provincijski sud) da odlučuje isključivo o pitanju koje je Banco Ceiss postavio u svojoj žalbi. Premda nema izričitog obrazloženja u tom smislu, očito je da Audiencia Provincial (Provincijski sud) nije naložila potpuni povrat iznosa koje je financijska ustanova primila na temelju „klauzule o najnižoj kamatnoj stopi” jer potrošačica nije pobijala prvostupanjsku presudu kojom je naložen povrat samo iznosa plaćenih nakon 9. svibnja 2013.

16. Potrošačica u svojoj žalbi u kasacijskom postupku pobija takvo postupanje i navodi da je Audiencia Provincial (Provincijski sud), nakon objave presude Suda od 21. prosinca 2016., trebala primijeniti sudsku praksu sadržanu u toj presudi te po službenoj dužnosti naložiti povrat svih iznosa plaćenih na temelju „klauzule o najnižoj kamatnoj stopi”, uključujući iznose plaćene prije 9. svibnja 2013.

17. U ovom predmetu, kao i u mnogim drugim predmetima koji se vode pred španjolskim sudovima, dolazi do sukoba između načela neobvezatnosti nepoštenih „klauzula o najnižoj kamatnoj stopi“ za potrošače, prema kojem se povrat neosnovano plaćenih iznosa ne može vremenski ograničiti, i postupovnih načela dispozitivnosti, prekluzije, podudarnosti i zabrane *reformatio in peius*.

ČETVRTO – *Dvojbe u pogledu tumačenja koje su razlog za upućivanje zahtjeva za prethodnu odluku.*

1. Ovaj Tribunal Supremo (Vrhovni sud) upućuje predmetni zahtjev za prethodnu odluku Sudu Europske unije jer dvoji o usklađenosti načela dispozitivnosti, podudarnosti i zabrane *reformatio in peius*, koja su utvrđena u članku 261., članku 218. stavku 1. i članku 465. stavku 5. Zakona o građanskom postupku, s člankom 6. stavkom 1. Direktive 93/13/EEZ.

2. Sud je presudio da se zabrana *reformatio in peius* temelji na načelima poštovanja prava na obranu, pravne sigurnosti i zaštite legitimnih očekivanja (presuda od 25. studenoga 2008., predmet C-455/06, t. 47., ECLI:EU:C:2008:650). [orig. str. 10.]

3. Sud je također presudio da zaštita potrošača nije apsolutna te da se, na temelju načela institucionalne i postupovne autonomije država članica, nacionalnim pravom utvrđuju postupovna pravila za pravne radnje radi zaštite prava pojedinaca u skladu s pravom Europske unije. Međutim, ta postupovna autonomija ne može stvarati prepreke kojima se onemogućuje djelotvornost prava Europske unije. Ni postupanje prema zahtjevima koji se temelje na pravima koja su dodijeljena pravom Europske unije ne smije biti manje povoljno od onog koje se odnosi na slične zahtjeve u nacionalnom pravu.

4. U području nepoštenih odredbi, Sud je u presudi od 21. prosinca 2016. (spojeni predmeti C-154/15, C-307/15 i C-308/15) presudio da su razumna

određena ograničenja u pogledu djelotvornosti načela neobvezatnosti nepoštenih odredbi za potrošače, poput, među ostalim, onih koja proizlaze iz pravomoćnosti (točka 68. presude) ili određivanja razumnih prekluzivnih rokova za pokretanje postupaka (točka 69. presude).

5. U nedavnim presudama Sud je podsjetio na važnost načela pravomoćnosti kako u pravnom sustavu Unije tako i u nacionalnim pravnim sustavima jer je, kako bi se osigurala stabilnost prava i pravnih odnosa kao i dobro sudovanje, važno da sudske odluke koje su postale konačne nakon što su iscrpljena sva pravna sredstva ili nakon isteka rokova predviđenih za ulaganje tih pravnih sredstava više ne mogu biti dovedene u pitanje (presuda od 24. listopada 2018., predmet C-234/17, ECLI:EU:C:2018:853), na način da pravo Unije ne nalaže nacionalnom sudu da izuzme iz primjene nacionalna postupovna pravila na temelju kojih sudska odluka postaje pravomoćna, iako bi se time ispravila nacionalna situacija koja nije u skladu s pravom Unije (presuda od 29. srpnja 2019., predmet C-620/17, ECLI:EU:C:2019:630).

6. U španjolskom pravnom sustavu žalbom se zasebno mogu pobijati različiti zaključci presude (članak [orig. str. 11.] 458. stavak 2. Zakona o građanskom postupku). Ako nijedna stranka ne osporava neku točku presude, žalbeni sud ne može poništiti njezine učinke ili je izmijeniti. Riječ je o pravilu koje je donekle slično pravomoćnosti zbog njegove osnovanosti i svrhe koja se njime želi postići.

7. Iz tog sukoba između postupovnih načela koja se temelje na zahtjevima pravne sigurnosti, dobrog sudovanja i poštovanja postupka uz predviđena jamstva, koja su povezana s pravom na djelotvornu sudsku zaštitu, s jedne strane, i načela djelotvornosti prava Unije, s druge strane, proizlaze dvojbe o ograničenjima koja postupovna pravila kojima se utvrđuju načela dispozitivnosti, podudarnosti i zabrane *reformatio in peius* pretpostavljaju za djelotvornost načela neobveznosti nepoštenih odredbi za potrošače. U skladu s onim što je Sud utvrdio u presudi od 21. prosinca 2016., potonje načelo nije u skladu s uspostavom vremenskih ograničenja za potpuni povrat iznosa koje je potrošač neosnovano platio na temelju nepoštene odredbe, ali to načelo nije apsolutno i na njega se odnose ograničenja povezana s načelom dobrog sudovanja, poput načela pravomoćnosti ili određivanja razumnih prekluzivnih rokova za pokretanje postupaka.

8. Što se tiče žalbe u okviru koje se upućuje zahtjev za prethodnu odluku, te se dvojbe konkretiziraju u tome mora li sud koji odlučuje o žalbi koju je podnijela samo banka tuženik naložiti, nakon što je donesena presuda Suda od 21. prosinca 2016., potpuni povrat iznosa koje je banka naplatila na temelju nepoštene odredbe, iako se potrošač nije žalio na presudu, čime bi se pogoršala žaliteljeva situacija.

IZREKA

[orig. str. 12.] **ODJEL ODLUČUJE:** Slijedom navedenog, Sala Primera de lo Civil del Tribunal Supremo de España (prvo vijeće Građanskog odjela Vrhovnog suda Španjolske) upućuje Sudu Europske unije sljedeće prethodno pitanje:

Protivi li se članku 6. stavku 1. Direktive 93/13/EEZ primjena postupovnih načela dispozitivnosti, podudarnosti i zabrane *reformatio in peius* koja onemogućuju da sud koji odlučuje o žalbi banke protiv presude kojom je vremenski ograničen povrat iznosa što ih je potrošač neosnovano platio na temelju „klauzule o najnižoj kamatnoj stopi” koja je proglašena ništavom naloži potpuni povrat navedenih iznosa i time pogorša položaj žalitelja, i to zato što se potrošač nije žalio na to ograničenje?

[*omissis*]

[*omissis*] [završne odredbe i potpis]

RADNI DOKUMENT